

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ:
ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНОГО І ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА**

*Миколенко Олександр Іванович,
доцент кафедри
адміністративного і господарського права
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова,
кандидат юридичних наук*

Досить розповсюдженою в нашому суспільстві стала антисоціальна поведінка молоді, яка не тільки порушує звичаї, традиції, норми моралі, що склалися в суспільстві, а й порушує загальнообов'язкові правила поведінки – норми права. Серед правопорушень, які вчиняються неповнолітніми, велику частку складають адміністративні проступки. Нажаль чинне законодавство України, встановивши особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП), містить в собі багато прогалин, які не дають відповіді на виникаючі в правозастосовчій сфері питання. Розглянемо деякі з них.

До особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх КУпАП відносить наступні:

- по-перше, за загальним правилом адміністративна відповідальність настає з 16 років (ст. 12 КУпАП);
- по-друге, якщо адміністративний проступок вчинено особою у віці з 14 до 16 років, то відповідальність несуть батьки чи особи, що їх замінюють (частина 2 і 3 ст. 184 КУпАП);
- по-третє, до осіб у віці від 16 до 18 років застосовують, як правило, заходи виховного характеру, що передбачені в ст. 24¹ КУпАП (ст. 13 КУпАП).

Важко погодитись з запропонованою законодавцем системою особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх. Спробуємо довести це шляхом наукового аналізу.

Адміністративне стягнення – це захід відповідальності, який може бути застосований органом адміністративної юрисдикції тільки до особи, яка безпосередньо вчинила адміністративний проступок. В цьому сенсі адміністративне стягнення є правовим наслідком вчинення особою протиправного діяння, що підпадає під ознаки адміністративного проступку. В даному випадку мова йде про реалізацію таких принципів адміністративної відповідальності як принцип обґрунтованості і принцип безповоротності адміністративної відповідальності.

Розгляд вище зазначених принципів має безпосереднє відношення до аналізованої нами ознаки адміністративного стягнення. Справа в тому, що частини 3 і 4 ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлюють можливість адміністративної відповідальності батьків за вчинене їхніми неповнолітніми дітьми адміністративного проступку чи злочину. Так Кодекс закріплює:

«Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом,

- тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, що їх замінюють, від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Головна мета закріплення цих положень в Кодексі України про адміністративні правопорушення зрозуміла. Законодавець хотів звернути увагу на невиконання батьками свої обов'язків щодо виховання своїх дітей у дусі поваги та виконання Конституції і законів України. Але не зрозуміла права форма, в якій адміністративна відповідальність встановлена в частинах 3 і 4 ст. 184 КУпАП. Якщо прискіпливо вчитатись в ці положення, то помітимо, що їх зміст порушує принципи адміністративної відповідальності, насам перед, принцип обгрунтованості і принцип безповоротності.

Принцип обгрунтованості відповідальності полягає в тому, що огульне безпідставне притягнення особи до адміністративної відповідальності не допускається. Принцип безповоротності відповідальності припускає неминуче настання адміністративної відповідальності для особи, яка вчинила адміністративний проступок. Заходи адміністративної відповідальності, доречі як і заходи кримінальної відповідальності, завжди носили персоналізований характер. Положення ж ст. 184 КУпАП свідчать про те, що відповідальність за вчинений адміністративний проступок може нести третя особа, що було притаманно тільки цивільно-правовій відповідальності.

Якщо ми визнаємо можливість застосування заходів адміністративної відповідальності до третіх осіб, то необхідно буде тоді визнати і можливість притягнення до адміністративної відповідальності не водія автомобілю, який керує автомобілем за дорученням і безпосередньо порушив правила дорожнього руху, а власника автомобілю, який по суті винен у тому, що доручив керування свого автомобілю особі, яка необізнана в правилах дорожнього руху чи навмисно їх порушує.

Притягнення до адміністративної відповідальності третіх осіб не допускається за загальними вимогами і принципами чинного адміністративного законодавства. Що ж до правової форми, в якій закріплені частини 3 і 4 ст. 184 КУпАП, то це яскравий приклад помилок законодавчої техніки. В статті робиться акцент на протиправні дії неповнолітнього і не робиться акцент на діях батьків, які порушують чинне законодавство тим, що не виконують своїх обов'язків по вихованню дітей. Тому пропонуємо змінити редакції частини 3 і 4 ст. 184 КУпАП і закріпити їх у такому вигляді:

«Ті ж дії, що передбачені в частині першій цієї статті, які призвели до вчинення неповнолітнім (віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років) правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом,

- тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті ж дії, що передбачені в частині першій цієї статті, які призвели до вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, що їх замінюють, від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

В такому вигляді частини 3 і 4 ст. 184 КУпАП не порушують загальних вимог законодавства про адміністративну відповідальність і відповідають її принципам. Акцент у цих положеннях статті був перенесений з протиправного діяння неповнолітнього на протиправні дії батьків та осіб, що їх замінюють, які не виконують юридичний обов'язок щодо виховання своїх дітей.

Наступна проблема, що існує в науці адміністративного і процесуального права та відображається на стані чинного законодавства України. Це відсутність юридичній літературі науковообґрунтованих думок щодо місця заходів впливу примусового характеру, передбачених в ст. 24¹ КУпАП, в системі заходів адміністративно-правового примусу.

Виділяти їх в окрему групу заходів примусу поряд з такими заходами як заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення та заходи адміністративної відповідальності, на нашу думку, є недоцільним. Заходи, що застосовуються до неповнолітніх згідно ст. 24¹ КУпАП, переслідують таку ж мету, що і заходи адміністративної відповідальності – виховання правопорушника. Вони застосовуються у зв'язку з вчиненням адміністративним проступком до деліктоздатної особи, тобто до осудної і такої, що досягла 16-літнього віку. Ці заходи примусу застосовуються органами адміністративної юрисдикції в такому ж процесуальному порядку, як і адміністративні стягнення.

Ці ознаки зближають за змістом та цільовим призначенням адміністративні стягнення та заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх, що дає змогу їх виділити в системі заходів адміністративно-правового примусу окремою групою – заходи адміністративної відповідальності. Але при цьому наголосити, що адміністративні стягнення і заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх, не є тотожними поняттями і різняться ступенем караності в їх змісті.

Наприклад, В.Т.Нор аналізуючи в одній із свої наукових праць заходи виховного характеру, що застосовують до неповнолітніх в порядку кримінального судочинства в республіках Радянського Союзу, вказував, що ці заходи безсумнівно є примусово-виховними. Розглядаючи кримінальну справу про злочин неповнолітнього та застосовуючи до нього примусовий захід виховного характеру, суд здійснює правосуддя, а неповнолітній при цьому притягується до кримінальної відповідальності, хоча і звільняється від кримінального покарання [1, с. 222].

Як бачимо, деякі представники кримінального права теж наполягають на тому, що б включати до заходів кримінальної відповідальності і заходи виховного характеру, що застосовуються до неповнолітніх.

В юридичній літературі з адміністративного права та процесу ця точка зору висловлювалася в працях Ю.П. Бітяка, В.В. Зуй [2], С.Г. Романчука [3] та інших.

Рівень правового регулювання підстав та порядку застосування заходів впливу, передбачених в ст. 24¹ КУпАП бажає кращого. Чинне законодавство не дає відповіді на такі питання:

1) застосовуються ці заходи впливу як заміна адміністративним стягненням чи вони мають самостійне значення, як заходи адміністративної відповідальності?

2) чи є запропонований в ст. 24¹ КУпАП перелік заходів впливу для неповнолітніх вичерпним?

3) застосовується до неповнолітнього тільки один захід впливу чи можливе застосування декількох заходів впливу?

4) чи можна ці заходи впливу класифікувати на основні і додаткові?

5) які строки застосування заходів впливу для неповнолітніх?

Не будемо зупинятись на аналізі всіх цих недоліків, бо цього не дозволяє зробити об'єм статті. Запропонуємо лише шляхи вирішення цих проблемних питань.

З системи заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх, необхідно виключити такий захід як догана або сувора догана, та доповнити її новим заходом - покладення на неповнолітнього, який досяг шістнадцяти років, обов'язку відшкодування матеріальної шкоди, якщо неповнолітній має самостійний заробіток і сума шкоди не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або своєю працею усунути заподіяну матеріальну шкоду, сума якої не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Цей захід впливу рекомендується авторами проекту КУпАП [4] і слід в цьому з ними повністю погодитись.

В статті 13 КУпАП слід акцентувати увагу не на звільненні неповнолітнього від адміністративної відповідальності, а на звільненні цієї особи від адміністративного стягнення та його заміні іншим заходом адміністративної відповідальності – заходами впливу, що передбачені в ст. 24¹ КУпАП.

Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх, слід законодавчо розділити на основні та додаткові та вказати, що до неповнолітнього може бути застосовано один основний захід впливу або один основний і один додатковий захід впливу. При цьому до заходів, що можуть застосовуватись і як основні, і як додаткові віднести: 1) покладення на неповнолітнього, який досяг шістнадцяти років, обов'язку відшкодування матеріальної шкоди, якщо неповнолітній має самостійний заробіток і сума шкоди не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або своєю працею усунути заподіяну матеріальну шкоду, сума якої не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; 2) передачу неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання. Застереження застосовувати тільки як основний захід впливу, а зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого – як додатковий захід впливу.

Вирішення цих та інших питань в науці адміністративного права та в законодавстві про адміністративні правопорушення сприяло б підвищенню рівня захисту прав неповнолітніх, що вчинили адміністративний проступок, та є учасниками провадження в справах про адміністративні правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ноп В.Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве. – К.: Выща школа, 1989. – 273 с.

2. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Административное право Украины (Общая часть). Учебное пособие. – Харьков: ООО «Одиссей», 1999. – 224 с.

3. Романчук С.Г. Правова природа адміністративних заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх / С.Г.Романчук // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - № 4. – 2003. – С. 44-47.

4. Проект Кодексу України про адміністративні правопорушення за № 5462 від 29.04.02. – Комітет Верховної Ради України з правової політики.